

James Hawes

O SCURTĂ ISTORIE A ANGLIEI

**De la Cezar la Brexit, trecând prin Cucerirea Normandă,
Imperiul Britanic și cele două Războaie Mondiale –
O repovestire pentru vremurile noastre**

Traducere din limba engleză de
ONDINE-CRISTINA DASCĂLIȚA

TREI

Editori:
SILVIU DRAGOMIR
VASILE DEM. ZAMFIRESCU

Director editorial:
MAGDALENA MĂRCULESCU

Redactare:
RALUCA HURDUC

Director producție:
CRISTIAN CLAUDIU COBAN

Dtp:
GABRIELA ANGHEL

Corectură:
IRINA BOTEZATU
OANA APOSTOLESCU

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

HAWES, JAMES

O scurtă istorie a Angliei. De la Cezar la Brexit. trecând prin Cucerirea Normandă, Imperiul Britanic și cele două Războaie Mondiale – O repovestire pentru vremurile noastre /
James Hawes; trad. din lb. engleză de Ondine-Cristina Dascălița. - București: Editura Trei, 2022
ISBN 978-606-40-1410-8

I. Dascălița, Ondine-Cristina (trad.)

94

Titlul original: *The Shortest History of England*

Autor: James Hawes

Ilustrații și hărți: © 2020 by James Nunn

Copyright © 2020 by James Hawes

Copyright © Editura Trei, 2022
pentru prezenta ediție

O.P. 16, Ghișeul 1, C.P. 0490, București
Tel.: +4 021 300 60 90; Fax: +4 0372 25 20 20
e-mail: comenzi@edituratrei.ro
www.edituratrei.ro

CUPRINS

Cuvânt-înainte / 11

Partea întâi: De la Cezar la William Cuceritorul
(55 î.e.n.–1087 e.n.) / 13

Partea a doua: Anglia celor două limbi
(1087–1509) / 51

Partea a treia: Englezii și imperiul
(1509–1763) / 99

Partea a patra: Revoluția Industrială
(1763–1914) / 149

Partea a cincea: Rămas-bun vulturilor și trâmbițelor
(1914–2020) / 195

Epilog. Cea mai scurtă istorie a Angliei / 262

Credite foto / 264

Mulțumiri / 270

CUVÂNT-ÎNAINTE

În 1944, mergând spre școală, în Cricklewood, mama mea a auzit o bombă V-1 trecându-i pe deasupra capului. S-a aruncat pe caldarâm încercând să se pună la adăpost. O mișcare neașteptată a giroscopului nazist a făcut ca în jurul ei să cadă o ploaie de sticlă și cărămidă, dar ea să rămână în viață pentru a-și putea spune povestea.

Fiii mei au auzit-o deja de la ea. Iar, cu puțin noroc, în 2094, unul dintre ei va fi în măsură să le povestească nepoților săi că știe ce simți când fugi din calea unei bombe zburătoare V-1 la Londra în anul 1944, fiindcă i-a povestit stră-străbunica lor.

Un secol și jumătate cuprins într-o poveste de familie. Încercați să vă imaginați: șapte *lungi generații* ca acestea — o scurtă coadă la poarta eternității, cei tineri și cei bătrâni ținându-se de mână — și ne-am întors la bătălia de la Hastings.

Trecutul ne șoptește la ureche, fie că îl auzim ori nu, și ne face să fim ceea ce suntem. Și dată fiind starea Angliei de astăzi, bine am face dacă am încerca să ne cunoaștem ceva mai bine. Așadar, de unde începem? De fapt, cunoaștem cu precizie ora când Anglia a ieșit din arheologie și a intrat în istorie.

În zorii zilei de 27 august a anului 55 î.e.n. — cu aproximativ cinci-sprezece lungi generații în urmă — lângă Ebbsfleet, în Kent, și-a făcut apariția din neguri o flotă condusă de însuși Iuliu Cezar.

PARTEA ÎNTÂI

DE LA CEZAR LA
WILLIAM CUCERITORUL
55 î.e.n.–1087 e.n.

Anglia înainte de englezi

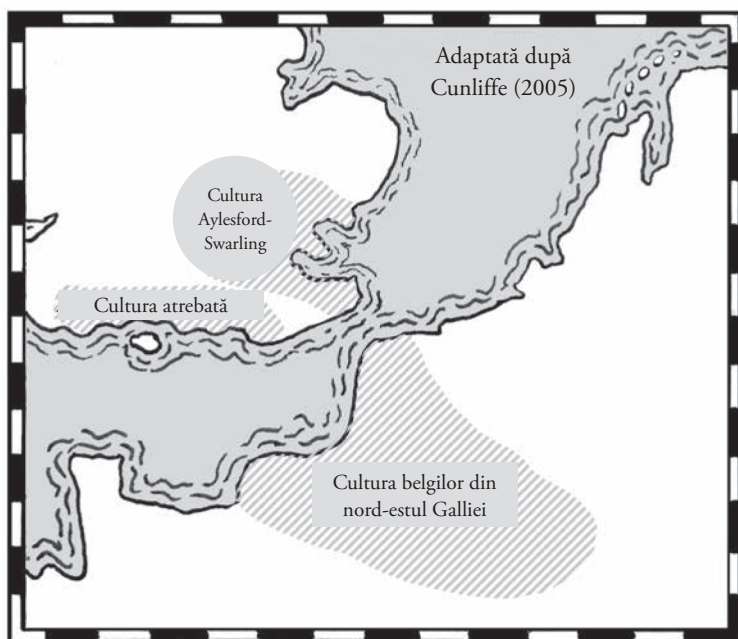
În 55 î.e.n., Roma aflase de mai mulți ani câte ceva despre o insulă misterioasă dincolo de Europa, locuită de o populație numită de greci *Pretaniki* sau *Bretaniki*. Era în primul rând faimoasă ca o sursă de cositor, metalul absolut necesar prefacerii cuprului în alamă sau bronz. Fenicienii care controlau acest negoț lucrativ păstrau secretul afacerii lor cu strășnicie. Așa se face că Cezar, atunci când a invadat insula dinspre proaspăt cucerita Gallie, știa doar că britanii aveau legături cu galii, că pe insulă se găsea cositor și că locul cel mai apropiat de continent se numea *Kantion*, iar asta era cam tot.

Chemându-i la el pe neguțătorii din toate regiunile, Cezar nu a putut afla nici mărimea insulei și nici care sau cât de numeroase erau popoarele ce locuiau acolo, nici ce fel de război purtau și nici ce obiceiuri aveau.

Iuliu Cezar, *Războiul gallic*

Flota lui Cezar a traversat Canalul Mânecii într-o singură noapte, dar n-a găsit un loc potrivit unde să ancoreze; tentativa sa de debarcare la Ebbsfleet a fost întâmpinată cu asemenea ferocitate, că n-a ajuns nici-odată la țărm. Anul următor a încercat din nou. De data aceasta a ajuns până pe valea Tamisei, ceea ce a fost de ajuns pentru el ca să afle că acei „*britannici*” nu erau defel un singur popor.

În interior exista o populație de mult statornicită acolo, în vreme ce în *porțiunea maritimă* (adică regiunea de coastă din sud-est) se așezaseră de curând invadatori din *țara belgilor*. Cu puțin timp în urmă, un conducător al belgilor revendicase, de fapt, un soi de supremație asupra Britanniei. De altfel, arheologii zilelor noastre sunt de acord că în sud-est a existat o cultură distinctă, numită *Aylesford-Swarling*, strâns legată de galii belgi.

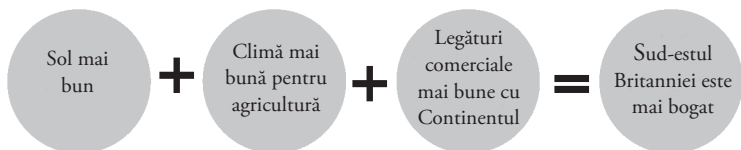

Sud-estul era deja diferit în 54 î.e.n.: cultura belgilor traversase
Canalul Mânecii în zilele lui Cezar.

Cezar și armata lui n-au zăbovit acolo, dar elita Britanniei a fost suficient de înspăimântată. Treizeci de ani mai târziu, istoricul grec Strabo descrie Britannia ca pe o proprietate practic romană, ale cărei căpetenii veneau să aducă ofrande în templul de pe Capitoliu. În cele din urmă, prin 43 e.n., împăratul Claudius a hotărât că insula se dezvoltase și merita să fie ocupată și taxată așa cum se cuvine.

Claudius nu era de fapt interesat decât de triburile suficient de avansate pentru a bate și a folosi monedă. Limita teritoriilor acestora nu e nici ea întâmplătoare. Ea corespunde liniei *diviziunii jurasice*, acolo unde mai tinerele gresii, argile și crete întâlnesc mai bătrânele șisturi și roci vulcanice.

În jurul anului 100 e.n. sud-estul era o colonie pașnică și prosperă. Poporul său era în mod vădit înrudit cu galii, potrivit scrierilor lui Tacit. Dincolo, mai spre nord, erau popoare care în mod clar erau *de origini germanice*, pe când cele dinspre vest erau asemănătoare ibericilor. Romanii au priceput atunci — așa cum avea să priceapă aproape oricare conducător al regiunii de mai târziu — că, dacă tot controlau partea cea mai bogată a insulei, ar trebui să supună și celelalte populații.

Geologia, geografia și clima conspiră în favoarea sud-estului

Dar au dat greș. În ceea ce astăzi numim Scoția, locuitorii au rezistat cu asemenea succes, încât romanii au fost nevoiți să ridice ziduri de apărare, care sunt vizibile și azi. Iar ceea ce azi numim Țara Galilor și Anglia de Nord erau guvernate și taxate doar cu forța armelor. Civilizația romană din Britannia a fost efectiv limitată la ceea ce azi e Anglia de Sud. Celelalte regiuni cu adevărat romanizate se aflau de-a lungul marilor drumuri care duceau spre bastionul nordic York, legând garnizoanele din Caerleon și Chester (drumul marchează de fapt granița vestică a Angliei). Astfel se poate spune că romanii, gășind o Britannie sud-estică diferită, nu au făcut decât să accentueze acest lucru.

În câmpiile roditoare ale sud-estului erau concentrați britanii romanizați, într-o țară pașnică de civili, unde apariția unei cohorte în marș era o raritate, unde orașele și villele romane se găseau în număr mare, iar civilizația romană exercita o puternică atracție.

Trevelyan

Canalul Mânecii nu a izolat Britannia de restul Imperiului, ci a fost calea de legătură. Britannia era *vizibilă din Gallia* (Tacit), dincolo de *o strâmtoare îngustă a mării* (Ammianus), care putea fi traversată *în vreo opt ore* (Strabo). Când Renania a fost bântuită de foamete în 359 e.n., viitorul împărat Iulian nici măcar n-a încercat să transporte grâne pe uscat din Gallia învecinată. În schimb, a pus să fie construite opt sute de corăbii, pe care le-a trimis în Britannia, iar astfel, *călătoria fiind scurtă, a adus provizii din plin poporului* (Zosimus).

Dar spre sfârșitul secolului al III-lea, această cale maritimă a ajuns să fie amenințată de popoare ai căror descendenți aveau să se numească într-o zi englezi.

Intră în scenă saxonii

În 286 e.n., scrie Eutropius, *franci et saxonnes* au năvălit în Canalul Mânecii. Aceasta este prima menționare scrisă a saxonilor. Un general

Monedă a lui Carausius

victorios pe nume Marcus Aurelius Carausius a fost trimis să-i alunge. Însă Carausius, cu ajutorul francilor și saxonilor pe care fusese trimis să-i învingă, s-a grăbit să se declare împărat al unui efemer regat de peste Canal. E foarte posibil ca fortificațiile romane care mai există și azi de-a lungul coastei sud-estice să dateze din timpul său.

În 367 e.n., saxonii au luat parte împreună cu picții, scoții și francii la *marea conspirație barbară* care a amenințat însăși existența Britanniei romane. Puterea imperială a fost restaurată pentru scurt timp, dar în 383–384, armatele romane au fost nevoite să părăsească Britannia pentru a lupta împotriva altor romani. Ultimul mare general roman, Stilicon, a readus legiunile în Britannia în 399, reinstaurând o oarecare ordine.

Prima figurină engleză cunoscută, descoperită la Spong, în Anglia de Est. Arheologii sunt convingși că este germanică, provenind dintr-un cimitir ale cărui „rămășițe timpurii datează din anii 400–420 e.n.”

Mărturiile documentare din acea vreme sunt puține la număr, dar avem o piesă fascinantă: *Notitia Dignitatum*, o listă a circumscripțiilor militare/vamale ale Imperiului. O astfel de circumscripție este coasta fortificată a sud-estului Britanniei aflată sub comanda unui *comes litoris Saxonici* — *un comis al coastei saxone*. Nimeni nu știe exact ce înseamnă asta, fiindcă *Notitia* nu s-a păstrat decât în copii de mai târziu, iar latina este pervertită. Dar toate celelalte circumscripții din *Notitia* sunt numite după populațiile locale și nu după potențialii dușmani, ceea ce ne face să credem că, la 400 e.n., țărmul Canalului Mânecii era de acum locuit de trupele

auxiliare ale saxonilor și de familiile acestora aflate în slujba Romei. Arheologia aduce la rândul ei mărturii în favoarea acestei idei.

Această prezență timpurie explică, poate, cum de celelalte popoare ale Britanniei le spuneau — și continuă să le spună și acum — englezilor *saxoni* (*sassenach*, *saesneg*), deși saxonii au fost curând urmați de alte triburi. Dar cum altfel să le spunem? Numele de *anglo-saxoni* nu a fost inventat decât peste 450 de ani (sub Alfred cel Mare), iar țara a început să fie numită *Englalande* abia la începutul secolului al X-lea. Sintagma *triburile care într-o bună zi aveau să poarte numele de englezi* ar fi mai corectă, dar extrem de nepractică. Așa că vom folosi termenul de *englez* pentru toți coloniștii germanici, deși nu este cel corect istoric. Dar, de fapt, ceea ce contează în primul rând este motivul pentru care aceștia au venit.

Invazie sau invitație

Legiunile romane au părăsit în cele din urmă Britannia în 407 e.n. pentru a se dedica unor nesfârșite războaie civile. Britanii din sud s-au trezit că sunt impozitați în continuare, dar nu mai erau apărați, așa că *au simțit nevoia să se revolte împotriva imperiului și să nu mai trăiască sub legea romană* (Zosimos). Unica noastră sursă reală despre ceea ce s-a întâmplat în continuare este *De Excidio et Conquestu Britanniae* (cca 540 e.n.) a călugărului romano-britan Gildas. Acesta consemnează, în latină, cum poporul său, regretând ruptura precipitată de imperiu, face în jurul anului 450 e.n. un ultim, celebru apel pentru a primi ajutorul romanilor, *The Groans of the Britons*:

Barbarii ne alungă înspre mare, marea ne alungă înspre barbari, iar între aceste două căi aducătoare de moarte suntem fie uciși, fie înecați.

Acești barbari nu erau însă saxonii. Gildas nu menționează vreun trib germanic în toți acești ani. Dușmanii de moarte ai civilizației din Britannia *erau două nații străine, scoții dinspre nord-vest [adică irlandezii] și picții dinspre nord*, care veneau în *bărci din nuiiele împletite*. Și cum romanii nu le-au mai venit în ajutor, romano-britanii s-au adresat unui alt popor european:

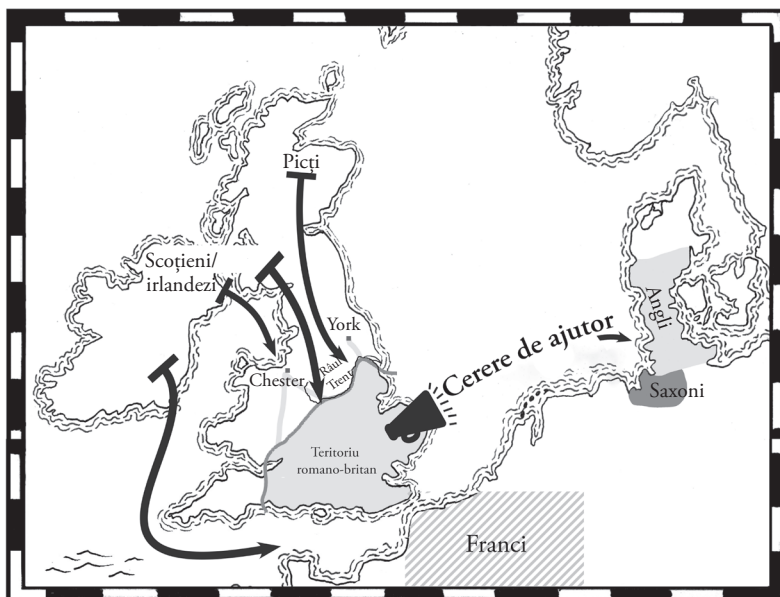
443 e.n. În acest an, britanii au trimis la Roma să ceară ajutor împotriva picților, dar nu au primit fiindcă erau prinși în lupte împotriva lui Attila, regele hunilor, iar atunci ei au trimis la *anglii și nobilii înrudiți cu anglii*.

Cronica anglo-saxonă*

Englezii/ anglii nu au invadat. Au fost invitați să vină din Europa să salveze civilizația romano-britană de barbarii autohtoni. În schimb li s-au oferit pământuri în cea mai bogată regiune a insulei.

Regele Vortigern le-a dat pământuri în sud-estul acestei țări pentru ca ei să se lupte cu picții. Apoi ei au luptat cu picții și au obținut victorii oriunde se duceau.

Cronica

Curând, însă, englezii aveau să-și părăsească enclava aleasă. Nu-i nimic deosebit în asta. Pe tot parcursul secolului al V-lea, în Europa de

* Cronica Anglo-Saxonă, numită în continuare Cronica, este formată de fapt din mai multe cronici începute (așa cum au căzut de acord majoritatea cercetătorilor) în timpul domniei lui Alfred cel Mare, într-un efort de a sintetiza toate relatările existente. Nu există nicio modalitate de a-i confirma acuratețea referitor la evenimente petrecute cu patru sute de ani în urmă, dar este tot ce avem la dispoziție.